

بررسی مقایسه‌ای عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری با بیان دلالت

تربیتی آن

کیومرث خطیر پاشا^۱، عصمت رسولی^۲، فرشته مهدی نیا فیروزجایی^{۳*}

۱. استاد تمام و عضو هیئت علمی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ایران.
۲. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ایران.
۳. آموزگار و دانشجو دکترا فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، ایران. (نویسنده مسئول).

فصلنامه راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره هفتم، شماره بیست و هفتم، پاییز ۱۴۰۴، صفحات ۱۷-۱

چکیده

پژوهش حاضر با بررسی مقایسه‌ای عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری با بیان دلالت تربیتی آن می‌باشد. این پژوهش از نوع مطالعه تطبیقی، که در آن از مطالعات کیفی استفاده گردید و پژوهشگر در شروع کار، به بیان کلیات پژوهش، یعنی اهمیت عدالت در زندگی و اجتماع پرداخت و با طرح ادبیات تحقیق، به بیان مبانی نظری پژوهش از منظر دو دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری، که شامل تحلیل مفهومی عدالت و عدالت توزیعی و تأثیر آن در جامعه اقدام نمود. در روش‌شناسی پژوهش از روش، توصیفی-تحلیلی و تطبیقی استفاده گردید؛ که با استفاده از الگوی بردی و با روش اسنادی و کتابخانه‌ای، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری گردیده و مورد ارزیابی قرار گرفت. جامعه آماری ما کلیه کتاب‌ها و مقالاتی هستند که در خصوص عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری و دلالت‌های تربیتی این دو منظر نگاشته شده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر دیدگاه هنری ژيرو درباره عدالت توزیعی بر این باور است که زمین و منابع طبیعی به‌طور طبیعی متعلق به همه انسان‌ها هستند او معتقد است که دولت باید از اجاره زمین و درآمد حاصل از آن برای تأمین هزینه‌های خدمات عمومی استفاده کند تا بتواند به‌صورت عادلانه از همه حمایت کند. دیدگاه علامه جعفری درباره عدالت توزیعی این است که طبیعت آدمی دارای احساسات و عواطف متنوعی می‌باشد. این پدیده‌ها با نظر به انگیزه‌ها و نتایج و ماهیتی که دارند، مشمول قوانین معینی هستند، تخلف از آن قوانین، ستم، و رفتار مطابق آن‌ها عدالت است. وجدان و جاذبه‌های اخلاق با نظر به ابعادی که دارند، پیرو قوانین ثابتی هستند، رفتار مطابق آن‌ها عدالت و انحراف از آن‌ها، یا بی‌توجهی در برابر آن‌ها ستم و ستمکاری می‌باشد. نگاه ژيرو به مسائل انتقادی و رویکرد گفتمان است اما نگاه علامه جعفری اعتدالی می‌باشد.

واژگان کلیدی: عدالت توزیعی، هنری ژيرو، و علامه جعفری، دلالت تربیتی.

مقدمه

از میان انواع عدالت، عدالت سیاسی^۱، عدالت قضائی^۲، عدالت اخلاقی^۳، عدالت اداری^۴، آنچه برای ما از درجه اهمیت بیشتری برخوردار است عدالت اقتصادی^۵ می باشد. چرا که این نوع عدالت، زمینه ساز انواع دیگر عدالت است. امروزه پایه ای ترین موضوع اقتصاد هنجاری، موضوع عدالت اقتصادی است که یکی از مهم ترین بخش های آن را، عدالت توزیعی در برمی گیرد؛ بنابراین می توان اذعان داشت که عدالت اقتصادی که گاهی با عدالت توزیعی یکی انگاشته می شود هم اصلی ترین بخش عدالت است و هم محوری ترین بخش اقتصاد هنجاری (عیوضلو، ۱۳۸۴).

موضوع عدالت و چگونگی توزیع مواهب در بین افراد جامعه همواره از اصلی ترین و بحث انگیزترین بخش های اقتصاد هنجاری بوده است عدالت توزیعی به ادراک عدالت از تخصیص منابع مربوط می شود. این نوع عدالت، بر ستاده ها (مثل افزایش حقوق)، قوانین تخصیص دهنده منابع و پایگاه اجتماعی افراد (مثل ارتقا به یک منصب اداری) تأکید دارد. عدالت توزیعی بر ادراک عادلانه بودن دریافتی های یک شخص در مبادلات اجتماعی، دلالت دارد (علیون و همکاران، ۱۴۰۳). عدالت توزیعی به مفهوم مدرنش خواهان آن است که دولت تضمین کند دارایی به گونه ای در کل جامعه توزیع شود که همه از سطح مشخصی از امکانات مادی برخوردار شوند. بحث های جاری درباره عدالت توزیعی به طور معمول حول این متمرکز است که چه مقدار از امکانات باید تضمین شود و برای توزیع این امکانات به چه میزان از دخالت دولت نیاز است. دو موضوعی که با هم ارتباط دارند. آنچه که در عدالت توزیعی مطرح است این است که حکومت و مدیران دولتی در تقسیم امکانات و مزایا، خیرات سیاسی و اقتصادی میان شهروندان از چه ملاکی پیروی نماید (کاپلستون، ۲۰۰۷).

اگر در گذشته می گفتند قرارداد از نهادهای حقوق خصوصی و مربوط به رابطه ای شخصی بین طرف های آن است و مسائلی این چنین مطرح بود: با توجه به نقش بسیار مهم قراردادها در جابجایی ثروت ها و کالاها و خدمات، آیا می توان راهی برای تحقق عدالت توزیعی از طریق قراردادها پیدا نمود؟ آیا دولت ها می توانند از طریق قانون گذاری یا قضایی از قراردادها برای توزیع منابع و مواهب و زدودن فقر و ایجاد برابری و عدالت توزیعی استفاده کنند؟ آیا قرارداد خصوصی تاب چنین مداخله و ظرفیت چنین اهداف بزرگ و آرمانی را دارا است؟ اکنون با پاسخ مثبت به این پرسش ها و پذیرش این نظریات و با پذیرش اصل مداخله در قراردادها به هدف عدالت توزیعی، تمرکز بر بحث و گفتگو در کم و کیف و نحوه و چگونگی این رابطه و مداخله و قلمرو آزادی قراردادی و عدالت توزیعی است.

در این پژوهش بررسی می کنیم آیا از دیدگاه هنری ژیرو و علامه جعفری حاکمان وظیفه خود را جهت تحقق توزیع عادلانه امکانات و ثروت ها به نحو برابر بین تمام اعضای جامعه با هر موقعیتی اعم از فقیر و غنی، فعال و غیرفعال، مفید به حال اجتماع و غیرمفید و ... تقسیم می کنند یا در امر توزیع عادلانه مقدار نیازمندی افراد یا میزان کار مفید هر فرد را ملاک قرار می دهند؟

¹ Political justice

² Judicial justice

³ Moral justice

⁴ Administrative justice

⁵ Distributive justice

در بين آثار علامه جعفری و هنری ژيرو می‌توان مباحثی را حول عدالت اقتصادی پیدا نمود که از آن اصولی را برای نحوه توزیع اقتصادی استخراج کرد. در این پژوهش که کمتر سابقه مشابهی برای آن یافت شده است، سعی می‌شود فارغ از مباحث متفرقه، تنها بر روی مسئله توزیع عادلانه اقتصادی از نگاه هنری ژيرو و علامه جعفری متمرکز شویم و نقاط مشابه و متمایز آن را به‌طور مقایسه‌ای مورد شناسائی قرار دهیم.

یک راه‌حل پیشنهادشده در مسئله عدالت توزیعی، نظریه برابری است. برخی معتقدند که به سبب برابری ذاتی انسان‌ها، عدالت عبارت است از برخورد برابر و یکسان با تمام شهروندان، به‌نحوی که هرگونه تفاوت و رفتار نابرابر بین افراد خلاف عدالت به‌حساب می‌آید.

عدالت

عدل در لغت و اصطلاح، معانی مختلفی دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: «نهادن هر چیزی به‌جای خود»، «حد متوسط میان افراط و تفریط در قوای درونی»، «به‌تساوی تقسیم کردن» «رعایت برابری در پاداش و کیفر دادن به دیگران، اگر عمل نیک است پاداش، و اگر بد است کیفر داده شود». شهید مطهری (رحمه‌الله‌علیه) از واژه عدالت و ظلم، که درباره انسان به کار می‌رود، چنین ترسیمی ارائه داده است:

«ما افراد بشر، فردی از نوع خود را که نسبت به دیگران قصد سوئی ندارد، به حقوق آن‌ها تجاوز نمی‌کند، هیچ‌گونه تبعیضی میان افراد قائل نمی‌گردد، در آنچه مربوط به حوزه حکومت و اداره او است، با نهایت بی‌طرفی، به همه به یک چشم نگاه می‌کند، در مناقشات و اختلافات افراد دیگر، طرفدار مظلوم و دشمن ظالم است؛ چنین کسی را دارای نوعی از کمال (عدالت) می‌دانیم و روش او را قابل «تحسین» می‌شماریم و خود او را عادل می‌دانیم. در مقابل، فردی را که نسبت به حقوق دیگران تجاوز می‌کند، در حوزه قدرت و اداره خود میان افراد تبعیض قائل می‌شود، طرفدار ستمگران و ستم‌کشان «بی‌تفاوت» است، چنین کسی را دارای نوعی نقص به نام «ظلم» و ستمگری می‌دانیم و خود او را «ظالم» می‌خوانیم و روش او را لایق «تقبیح» می‌شماریم. عدل دارای جاذبه‌ای فطری است و نزد وجدان عمومی بشریت، ارزش گران‌قدر دارد، زیرا در سایه عدل، هرکسی به‌حق خویش می‌رسد، تعدی و تجاوز از جامعه رخت برمی‌بندد و امنیت و آرامش بر همه‌جا حاکم می‌شود. به همین جهت مردم، بی‌عدالتی را نکوهش می‌کنند و عدالت را می‌ستایند (مطهری، مرتضی، عدل الهی، ص ۴۵، صدرا).

امام صادق (علیه‌السلام) درباره این حقیقت که بی‌عدالتی عیب، و عدالت خوشایند همگان است فرموده است: «اَتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فَاَنْتُمْ تُعَيِّبُونَ عَلَى قَوْمٍ لَا يَعْدِلُونَ» از خداوند پروا کنید و به عدالت رفتار کنید، چرا که شما به قومی که عدالت نکند خرده می‌گیرید.

همچنین فرموده است:

«الْعَدْلُ أَحْلَى مِنَ الشَّهَدِ وَالْأَيُّ مِنَ الزُّبْدِ وَاطْيَبُ رِيحاً مِنَ الْمَشْكِ؛ عدل از عسل شیرین‌تر، از کره نرم‌تر و از مشک خوشبوتر است». آری همچنان که عسل به کام هر کسی شیرین و بوی خوش مشک خوشایند همگان است، رایحه عدل نیز نزد همگان

پسندیده و خوشایند است. این سخن اشاره به این است که مردم تشنه عدالت‌اند و انجام یک کار عادلانه، هر چند قلیل، موجب گشایش کارهای بسیار می‌شود (کلینی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، ج ۳، ص ۲۱۷).

عدالت توزیعی

عدالت توزیعی یکی از مصادیق عدالت است که در روابط فرد و دولت و افراد باهم ایجاد می‌شود. عدالت توزیعی بیانگر ادراک افراد از میزان رعایت عدالت در توزیع و تخصیص منابع و پاداش‌هاست. عدالت توزیعی راهکاری مهم برای «رفع تبعیض ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی» است که در بند ۹ اصل سوم قانون اساسی ج.ا.ایران مورد تأکید قرار گرفته است عدالت توزیعی به مفهوم مدرنش خواهان آن است که دولت تضمین کند دارایی به گونه‌ای در کل جامعه توزیع شود که همه از سطح مشخصی از امکانات مادی برخوردار شوند. بحث‌های جاری درباره عدالت توزیعی به‌طور معمول حول این متمرکز است که چه مقدار از امکانات باید تضمین شود و برای توزیع این امکانات به چه میزان از دخالت دولت نیاز است. دو موضوعی که با هم ارتباط دارند» (نوراحمدی، ۱۳۹۲).

سرآغاز عدالت توزیعی

از زمان اولین تماس‌های جامعه ایرانی با دنیای متجدد تاکنون و در پی تلاش برای خروج از عقب‌ماندگی و دستیابی به پیشرفت، مطالبه ملی عدالت‌خواهی در کنار آزادیخواهی و استقلال‌طلبی، به‌عنوان راهکارهای رسیدن به جامعه‌ای توسعه‌یافته مطرح شده است. درست است که این مطالبات ابتدا توسط نخبگان و روشنفکرانی که خواستار اصلاح نظام بودند آغاز شد و بعد از آن عالمان آزادیخواه نیز به حمایت از آن برخاستند و سرانجام در نهضت مشروطه‌خواهی به خواستی عمومی تبدیل شد و درست است که بخش عمده توجهات در موضوع عدالت به حاکمیت قانون و تشکیل عدالت‌خوانه معطوف شده بود، اما نابرابری‌ها در عرصه‌های مختلف همچون درآمد و معیشت، منزلت‌ها و مناصب نیز در فرهنگ سیاسی مشروطه و پس از مشروطه، کمابیش مطرح بوده است؛ زمینه‌هایی از عدالت که بیش از هر چیز با نحوه توزیع منابع، مواهب و مناصب سروکار دارند. در پی انقراض سلسله قاجاریه و تأسیس سلسله پهلوی و دست‌اندازی دولت مدرن (شبه مدرن) به عرصه‌هایی که پیش از آن از مداخله حکومت دورمانده بود، زمینه را برای طرح گفتمان‌های عدالت‌خواهانه‌ای که مطالبه برای عدالت را به عدالت اجتماعی و به‌طور خاص عدالت توزیعی گسترش دادند فراهم ساخت. انتشار اندیشه‌های سوسیالیستی و ظهور پر قدرت چپ مارکسیستی در سال‌های پس از شهریور ۱۳۲۰ و استقبال گسترده از آن در میان اقشار تحصیل‌کرده و طبقات متوسط شهری را می‌توان نشانه‌هایی از این تحول به شمار آورد. اسلام‌گرایان و به‌ویژه معماران گفتمان نواندیشی دینی نیز، در پاسخ به تحول یادشده در عرصه عدالت‌خواهی و هم در دفاع از کارآمدی اسلام به‌عنوان مکتب راهنمای عمل اجتماعی، پا به این عرصه گذاشتند و با طرح مباحث گوناگون (از جمله درباره عدالت اجتماعی، نظام بانکداری و مالکیت) به تبیین مواضع فکری خود و ترسیم خصوصیات جامعه آرمانی‌شان پرداختند. با پیروزی انقلاب مردم ایران در سال ۱۳۵۷ و سرنگونی نظام شاهنشاهی، زمان تلاش برای نهادینه کردن آرمان‌های ملی که در راهپیمایی‌ها و تظاهرات میلیونی و سراسری و نیز بیانات و بیانیه‌های رهبری انقلاب مطرح شده بود، فرا رسیده بود. اگرچه نگاهی گذرا به کوشش معماران نظام جدید برای حفظ استقلال و حراست از آزادی‌ها نشان‌دهنده کامیابی‌ها و ناکامی‌های درخور تأمل در

این مسیر است، عدم موفقیت نظام جدید در عرصه نهادهای عدالت اجتماعی چشمگیرتر و تأسف بارتر است (حسینی بهشتی، ۱۳۹۹).

اینک پس از گذشت چهار دهه از پیروزی انقلاب، جامعه ایرانی نه تنها گام‌های مؤثری در جهت رفع بی‌عدالتی در میان جامعه‌شان برنداشته‌اند، که عمیق‌تر شدن شکاف میان فقیر و غنی، تهیدست‌تر شدن پنج دهک پایین جامعه، اعمال شدیدتر تبعیض‌های جنسیتی، قومیتی، دینی و مذهبی، نشان از پسرفت‌های بزرگ نسبت به دهه نخست تجربه جمهوری اسلامی دارد. افزون بر این، در حوزه مباحثات و مطالعات نظری، تولید و انتقال ادبیات علمی و جدی درباره عدالت به‌کندی پیش می‌رود و به همین سبب، شناخت صورت مسئله عدالت اجتماعی و ابعاد آن در محافل دانشگاهی و درک ماهیت چندرشته‌ای بودن مباحث مطرح در این زمینه، پیشرفت در خور اعتنایی نداشته است. در حوزه عمل سیاسی، عدالت اجتماعی بیشتر به عنوان شعار انتخاباتی مطرح شده است و درک غیرعلمی از آن، به برنامه‌هایی همچون عرضه سهام عدالت یا پرداخت یارانه‌های نقدی منتهی شده که به علت تکیه بر مفهومی بسیط از عدالت به مثابه برابری، ناخواسته به بروز بی‌عدالتی‌های بیشتر انجامیده است. از همین روست که در ایران امروز، آشنایی بآدانش انباشته در قلمرو عدالت و تلاش برای نظریه‌پردازی در این عرصه، از ضرورت‌های انکارناپذیر به شمار می‌آید. گفتمان غالب بر نظریه‌های عدالت اجتماعی، گفتمانی است که با عنوان «عدالت توزیعی» شناخته می‌شود. عدالت توزیعی با چگونگی تخصیص کالاها، منابع، مناصب یا مطلوبیت‌ها در اجتماع به شیوه‌ای که به لحاظ اخلاقی قابل دفاع باشد سروکار دارد. چارچوب‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هر جامعه (مثل قوانین، نهادها و سیاستگذاری‌ها) به شیوه‌های متنوع توزیع بهره‌مندی‌ها و کاستی‌ها در میان اعضای آن می‌انجامند (حسینی بهشتی، ۱۳۹۹).

شهید مطهری در همین راستا چهار خصوصیت برای این عدالت تعریف کرده‌اند: «موزون بودن و آن را چنین تبیین می‌کنند که جهان موزون و متعادل است و اگر موزون و متعادل نبود برقرار نبود. در قرآن آمده است «والسمااء رفعها و وضع المیزان» همان‌طور که مفسران گفته‌اند مقصود این است که در ساختمان جهان رعایت تعادل شده است. در هر چیز از هر ماده‌ای به قدر لازم استفاده شده، فاصله‌ها اندازه‌گیری شده و در حدیث نبوی آمده همانا زمین و آسمان به عدل برپاست. معنی دوم عدل، تساوی و نفی هرگونه تبعیض است و در سومین معنا، عدل رعایت حقوق افراد و عطا کردن حق به هر ذی‌نفع است و چهارم همان بحث استحقاق و رعایت کردن افاضه وجود و امتناع نکردن از افاضه و رحمت به آنچه امکان وجود و کمال دارد. (مرتضی مطهری، ۱۳۷۷)

در تکمیل مباحث فلسفی عدالت به عدالت اجتماعی خواهیم رسید که متکی بر دو عنصر اساسی است؛ یک حقوق و اولویت‌ها یعنی افراد بشر نسبت به یکدیگر و مقایسه با هم نوعی حقوق و اولویت پیدا می‌کند و یکی دیگر خصوصیت ذاتی بشر است، به گونه‌ای که نوع بشر برای نیل به سعادت باید حقوق و اولویت‌ها را رعایت کند، این همان باید‌ها و نبایدهایی است که در جوامع مختلف بنا بر عرف و اخلاق حسنه جامعه مصداق می‌یابد.

فلاسفه معتقدند آنچه به عنوان عدالت مورد قبول بشر است چیزی است مورد قبول و تأیید وجدان هر فرد و نقطه مقابل آن ظلم است. (نهج البلاغه، خطبه ۲۱۶).

عدالت اقتصادی

عدالت اقتصادی مراعات حقوق اقتصادی افراد در حوزه رفتارها و روابط اقتصادی است. واژه عدالت یکی از عمده ترین ارزش های معنوی در طول تاریخ تمدن بشری است؛ که در سطح مباحث نظری از گذشته دور تاکنون مورد توجه ویژه اندیشه وران اقتصادی بوده است. دست نامرئی آدام اسمیت و عدم دخالت دولت و نظریه های اقتصاد رفاه در اقتصاد آزاد و الغای مالکیت خصوصی ابزار تولید سرمایه در اندیشه سوسیالیزم، همواره بیانگر دغدغه متفکران اقتصادی درباره ی عدالت اقتصادی است (فتحانی، ۱۳۸۸).

در اندیشه اسلامی، عدالت اقتصادی مصداقی از عدالت در معنای وسیع آن است. اندیشمندان اسلامی، عدالت را توازن، تعادل، تساوی، رعایت استحقاق ها و رعایت حقوق افراد دانسته اند. سید قطب، عدالت را مساوات عام انسانی می داند که تعادل همه ارزش ها از جمله ارزش اقتصادی را در نظر دارد و این مساوات، به طور دقیق با همه شرایط و مقتضیات سازش دارد. از نظر شهید صدر، عدالت اقتصادی از دو بعد توازن اجتماعی و تکافل اجتماعی قابل بررسی است. در حوزه حیات اقتصادی، توازن اجتماعی بین افراد انسانی، برابری از حیث سطح زندگی اجتماعی است؛ نه از حیث چگونگی کسب درآمد اقتصادی. مقصود از برابری سطح زندگی این است که سرمایه به اندازه ای در دسترس افراد باشد، که بتواند متناسب با مقتضیات روز، از مزایای زندگی برخوردار شوند؛ اما از بعد تکافل اجتماعی که گاه از آن به عنوان همیاری عمومی نیز یاد کرده اند، در واقع به مسئولیت اجتماعی هر مسلمان در برخورد با مشکلات موجود در جامعه اشاره می شود (یوسفی، ۱۳۸۶).

دیدگاه علامه جعفری در مورد عدالت توزیعی

از دیدگاه علامه جعفری در تحلیل و تبیین عدالت با رویکرد اعتدالی نظم هستی، عدالت را برای تنظیم حیات انسان ها در دو حوزه زندگی فردی و اجتماعی ضروری می کند. نزد وی هر «حرکت» و «تحول» و «شدن» که رشد و تعالی را در حیات اجتماعی در پی داشته باشد، متوقف بر عدالت است. (جعفری، ۱۳۹۶). از نظر وی عدالت را حالتی از نفس می داند که به موجب آن، رفتار آدمی مطابق قوانین ضروری و شایسته در حیات فردی و اجتماعی رخ می دهد. در این صورت از عناصر حیات اجتماعی و حیات معقول محسوب شده و ناشی از اعتدال روانی فردی و اجتماعی می باشد. (همان: ۵۰۴) وی نسبت به مسئله برابری و تساوی که در دوره معاصر، فضای فکری و سیاسی اجتماعی ایران را به سوی خود جلب کرده، آن را در درون رویکرد اعتدال برده و با ارائه معانی و مصادیقی از تساوی، نظر خود را متمایز از معنایی لیبرالیستی فردگرایانه ارائه می دهد. همچنین تساوی را با نظر به همه ابعاد وجودی و ماهوی انسان ها بر سه قسم دانسته که قسم سوم آن، متناسب با بحث از برابری و تساوی در ایران معاصر می باشد: نوع یکم: تساوی در ارتباط با مبدأ و اصول عالیه هستی. نوع دوم: تساوی در ماهیت و مختصات که همه انسان ها دارای آنها می باشند. نوع سوم: تساوی قراردادی در برابر حقوق طبیعی و وضعی و دیگر قوانینی که برای تنظیم زندگی طبیعی و حیات معقول انسان ها ضرورت دارد.

از دیدگاه علامه جعفری در مقابل عدالت اجتماعی، مفهوم ظلم را به معنای تعدی از قانون حیات معقول (همان: ۹۳) می‌داند که از مصادیق بارز آن کاستن از ارزش کار و فعالیت، خفقان فکری، مدیریت‌های بدون شایستگی می‌باشند و هر حقی که پایمال شود، ظلم تلقی می‌شود (جعفری، ۱۳۸۵، ج ۵: ۱۶۸). در مجموع، در فضای ایران معاصر، متأثر از رواج فکر و اندیشه تمدن جدید، مفهوم برابری و مساوات به‌جای عدالت می‌نشیند و با رویکرد حسابی (رویکرد کمی و عددی و غیر نظام‌مند) مورد مطالبه واقع می‌شود، اما علامه جعفری، آن را با رویکرد هندسی و نظام‌مند (تکوینی و غیر تکوینی، سیاسی و غیر سیاسی) اعتدالی دیده و در حوزه اجتماعی، آن را به معنای برابری و تساوی همگان در برابر قوانین وضع شده برای بهره‌وری از حقوق طبیعی و وضعی و در توزیع امکانات و در اجرای احکام و تکالیف در زندگی مدنی و سیاسی می‌بیند.

طبیعت آدمی دارای احساسات و عواطف متنوعی می‌باشد. این پدیده‌ها با نظر به انگیزه‌ها و نتایج و ماهیتی که دارند، مشمول قوانین معینی هستند، تخلف از آن قوانین، ستم، و رفتار مطابق آن‌ها عدالت است. وجدان و جاذبه‌های اخلاق با نظر به ابعادی که دارند، پیرو قوانین ثابتی هستند، رفتار مطابق آن‌ها عدالت و انحراف از آن‌ها، یا بی‌توجهی در برابر آن‌ها ستم و ستمکاری می‌باشد.

زندگی اجتماعی انسان‌ها دارای قوانین و مقرراتی است که برای امکان‌پذیر بودن آن زندگی و بهبود آن، وضع شده‌اند، رفتار مطابق آن قوانین عدالت و تخلف از آن‌ها یا بی‌توجهی در برابر آن‌ها ظلم است.

وی بر این باور است که توزیع عادلانه باید بر اساس نیازها و توانایی‌های افراد باشد.

علامه جعفری معتقد است دولت باید از مالیات‌گذاری مناسب و توزیع درآمدها حمایت کند تا نیازمندان حمایت شوند. وی بر این باور است که توزیع ثروت باید بر اساس اصول اسلامی صورت گیرد تا عدالت اجتماعی برقرار شود.

دیدگاه هنری ژيرو در مورد عدالت

هنری ژيرو با نوشتن کتب متعدد و فعالیت در مطالعات فرهنگی و تربیتی، امروزه یکی از استادان مشهور تعلیم و تربیت انتقادی در جهان است (دهباشی و دیگران، ۱۳۸۶). بعد از انتشار کتب مفید و غنی در زمینه‌ی تعلیم و تربیت انتقادی، ژيرو در دهه‌ی ۱۹۸۰ به‌سوی مطالعات فرهنگی تغییر جهت داد. او در این کار از افرادی مانند هال که به مطالعات فرهنگی گرایش داشتند و همچنین از والتر بنیامین برای گسترش مطالعات فرهنگی‌اش بهره‌برد. او در پی آن بود تا با گسترش معنای سوادآموزی و تربیت، به غنی‌تر کردن آن‌ها کمک کند. این چرخش با امید به بازسازی مدارس بادید انتقادی بود که به ما کمک می‌کند تا فرهنگ و جامعه را در فضای کنونی بهتر بشناسیم و در تغییر آن‌ها بکوشیم. از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ کارهای ژيرو بیشتر متمرکز بر اصلاحات تربیتی، تربیت و تغییر تعلیم و تربیت برای گسترش دموکراسی رادیکال بود.

از دهه‌ی ۱۹۸۰ به بعد ژيرو سعی دارد تا با ایجاد اتصال بین گفتمان‌های جدید مثل پسااستخار گرابی، پست‌مدرنیسم، مطالعات فرهنگی و سیاست هویت و تفاوت، آن‌ها را در فضای گفتمان نژادی، جنسی، طبقه‌ای رایج پس از دهه‌ی ۱۹۶۰ به کار گیرد (کلنر، ۲۰۰۶). ژيرو به همکاری آرونوویتز و پیتر مک لارن با انتشار کتاب‌های متعدد و ارزشمند کمک فراوانی به توسعه‌ی تعلیم و تربیت انتقادی و مبارزه با نئولیبرالیسم می‌کنند. اهمیت کارهای فرهنگی ژيرو بیشتر به دلیل پرداختن آن‌ها با مسایل بزرگ امروز

جوامع و به‌خصوص جامعه‌ی آمريكايی است. او با دید انتقادی به واکاوی سياست‌های نو محافظه‌کاران و نئولیبرال در جامعه و به‌خصوص در دوره‌ی مدیریت ريگان – بوش و اخيراً در دوره‌ی رياست جمهوری اوباما می‌پردازد و سياست‌های آنان به‌خصوص نسبت به جوانان را نادرست می‌داند و ابعاد مختلف آن را تحليل می‌کند.

ژيرو تفكرات خود را حول چهار محور مهم می‌داند:

۱. تلاش برای روشنگری در زمینه نظریه‌ی مقاومت و مبارزه با سلطه
۲. پرداختن به نقش معلمان به عنوان روشنفكران تغییردهنده و توجه به روشنگری عمومی
۳. کارهای فرهنگی بر روی فرهنگ عمومی
۴. مسایل خارج از تعلیم و تربیت و مرتبط با آن در رشته‌های دیگر مثل مطالعات فرهنگ کودکان، سینما و نقد نئولیبرالیسم و نو محافظه‌کاری.

– ژيرو بر این باور است که زمین و منابع طبیعی به‌طور طبیعی متعلق به همه انسان‌ها هستند.

– او معتقد است که دولت باید از اجاره زمین و درآمد حاصل از آن برای تأمین هزینه‌های خدمات عمومی استفاده کند تا بتواند به‌صورت عادلانه از همه حمایت کند.

– بر اساس نظریه ژيرو تنها مالکیت خصوصی بر روی زمین و محصولات آن است که باید مورد حمایت قرار بگیرد.

– طبق پیشنهاد وی مصادره تمام اجاره‌های گذشته و حال را نمود و ادعا کرد که این سياست کل فقر و بحران‌های اقتصادی را که صرفاً ناشی از بورس‌بازی زمین است، از بین خواهد برد و این همان «مالیات واحد» است.

جدول ۱. پيشينه پژوهش

پژوهشگر	سال پژوهش	موضوع پژوهش	نتایج داده‌های پژوهش
حاجی‌زاده و همکاران	(۱۳۰۰)	عدالت توزیعی در رویکرد اقتصادی امام علی	امام علی با علم خود توانستند هزینه کردهای بیت المال را جهت دار کنند و به شدت از تمرکز ثروت و ایجاد فاصله طبقاتی پرهیز کردند.
ادبی چرمی	(۱۴۰۰)	مفهوم واکاوی حقوق حلال با تأکید بر مفهوم عدالت توزیعی	حقوق حلال، با هدف ارتقای سبک زندگی و فراهم سازی کمال انسانی از طریق توجه به عدالت، آزادی، فراغت، معنویت و ... امری قابل تحقق است.
واعظی	(۱۴۰۰)	عدالت اجتماعی و نسبت آن با عدالت توزیعی	هر تلقی‌ای از عدالت توزیعی گونه‌ای نظریه عدالت اجتماعی است، اما برخی نظریه‌ها در باب عدالت اجتماعی را نمی‌توان به عدالت توزیعی فروکاست
قلیچ	(۱۳۹۸)	معیارهای عدالت توزیعی مقایسه تطبیقی دیدگاه‌های جان راولز و شهید مطهری	راولز معتقد بود که توزیع امکانات اولیه به خصوص آزادی‌های اساسی باید به‌طور برابر صورت گیرد. وی نابرابری‌های توزیعی را به دو شرط دریافت به میزان تلاش مشاغل و توزیع به نفع پائین‌ترین طبقات مورد پذیرش می‌دانست. از سوی دیگر شهید مطهری نظام توزیع در سه مرحله توزیع برابر امکانات اولیه، توزیع متناسب با استحقاق افراد در درآمد به وجود آمد و بازتوزیع دارایی‌ها به منظور ایجاد توازن اجتماعی را مطرح نموده‌اند.
هادوی نیا	(۱۳۹۷)	معیارهای عدالت توزیعی از دیدگاه قرآن کریم	در نظریه قرآن کریم، پنج معیار توزیعی نقش آفرین هستند. اولین معیار که می‌توان از آن به عنوان اصلی‌ترین معیار عمومی توزیع یاد کرد، کاهش نابرابری در درآمد است. چهار معیار دیگر یعنی نیاز واقعی ضروری، کار مباشری، نیاز واقعی متوسط شخصی (در حد کفاف و شأن) و نیاز واقعی متوسط دیگران (در حد کفاف و شأن) معیارهای اختصاصی می‌باشند.
علاسوند	(۱۳۹۶)	معیار نابرابری در تعریف عدالت: امری فلسفی یا کلامی؛ بررسی دیدگاه علامه طباطبائی درباره تفاوت حقوقی مرد و زن	تفاوت حقوقی میان دو جنس را تنها با سنجش عدالت و بی عدالتی نمی‌توان سنجید و معیارهای دیگری نیز دارند.
جمشیدپناه و همکاران	(۱۳۹۴)	عدالت از دیدگاه فارابی و ابن خلدون	از نظر ابن خلدون عدالت اجتماعی به معنای تأمین مصلحت عمومی و اصلی‌ترین مبنای تأمین عمران معرفی شده است که این دو متکی بر عدل است و اسلام تنها به قانون‌گذاری و اجرای آن اکتفا نمی‌کند، بلکه گسترش عدالت را از باطن انسانی آغاز می‌کند؛ از جمله زکات، ضمانت اجتماعی، گردش اموال، تعاون و نفی ریا، البته دیدگاه متفکران اسلامی در مورد عدالت نیز یکسره مادی و منحصر به این دنیا نیست.
هزارجریبی	(۱۳۹۰)	بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)	درک از عدالت و به ویژه عدالت اجتماعی با توجه به زمان و مکان و اوضاع اقتصادی، سیاسی و اجتماعی حاکم در هر جامعه‌ای از تفاوت‌هایی خاص، برخوردار است که در شهر تهران نیز این موضوع مورد تحقیق و مطالعه قرار گرفته است.
شریف زادگان	(۱۳۸۶)	راهبردهای توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی	اندیشه راولز در مورد عدالت و مخالفان او همانند هابک بررسی گردیده است که با توجه به مباحث مرتبط با دولت رفاه و دیدگاه‌های اصلاحی آن و نهایتاً رویکردهای اقتصادی رشد و باز توزیع درآمد سه راهبرد "تقدم رشد نسبت با باز توزیع درآمد"، راهبرد "تقدم باز توزیع در آمد نسبت به رشد" و راهبرد "رشد توأم با باز توزیع در آمد" مورد بررسی و بازبینی قرار گرفته‌اند.
رویی روا	(۲۰۲۲)	نگاه تطبیقی نظریه عدالت توزیعی سننل: بر	عدالت توزیعی را از نگاه غرب بررسی می‌کند که سودگرایی، لیبرالیسم و کمونیترسیم سه دیدگاه متفاوت از عدالت توزیعی را

زوفروسکی	(۲۰۲۳)	بازبینی عدالت توزیعی در یک محیط مقایسه‌ای: عادلانه بودن دستمزدها در کشورهای OECD و شیوه‌های جامعه	نشان می‌دهند، اما سعی می‌کنند مشکل یکسانی، یعنی نابرابری درآمد و ثروت را حل کنند. کشورهای غربی مدرن و کشورهای مشابه، به‌ویژه شیوه‌های جامعه، تفاوت‌های گسترده‌ای را از نظر عدالت توزیعی نشان می‌دهند. این مقاله قصد دارد به درک نظری بهتر و برآورد تجربی عدالت و بی‌عدالتی توزیعی در جوامع معاصر کمک کند.
نیتیا ناند پاندی و دکتر موکتی جاسوال	(۲۰۲۲)	مطالعه تطبیقی نظریه عدالت: با اشاره به رالز و نوزیک	به مفهوم عدالت در انواع جوامع پرداخت و همچنین نظرات علما در هر جامعه در رابطه با عدالت توزیعی را تفسیر می‌کند.
چیمنز	(۲۰۱۷)	عدالت توزیعی و حقوق قرارداد بر مبنای نتیجه‌ای که از نظریه هوفلد	بسیاری از مسائل حقوقی از طریق منطقی قابل حل نیست، بلکه باید از طریق وضع قواعد و نرم‌هایی مبتنی بر برنامه و اصل محقق شوند. از آنجایی که ذات قرارداد توزیع است و عدالت توزیعی نیز برنامه و اصلی است که مدنظر دولت‌های فعلی است، بنابراین عدالت توزیعی از طریق مقررات و نرم‌هایی مبتنی بر این برنامه و اصل باید محقق شود.
مگنان و ماریل فایبر	(۲۰۱۷)	قانون مدرن قراردادها، ERCL 2017	مردم خودشان بهترین داوران تشخیص منافع خود هستند. حتی قراردادهایی که مشتمل بر مبرانی از انتخاب اجباری هستند ضرورتاً به زیان طرف ضعیف قرارداد نیستند. قراردادهای استاندارد که توسط یک طرف ارائه می‌شوند، به دلیل کارایی بالا موجب پایین آمدن قیمت کالاها و خدمات می‌شوند.
بایور	(۲۰۱۵)	عدالت فراموش شده اشکال عدالت در تاریخ نظریه حقوقی و سیاسی	عدالت توزیعی که مربوط به روابط با دولت است ما را از عدالت جبرانی باز داشته است و عدالت جبرانی را فراموش کرده‌ایم. عدالتی که بر روابط بین افراد حاکم است و این فراموشی را اشتباه بزرگ فلسفی میدانند که زیانبار است. چنین اشتباهی موجب میشود ما انسانها را بیشتر به عنوان فردی از مجموعه تصور کرده فردیت افراد را فراموش کنیم و دولت را مهمتر و مسلط‌تر سازیم.
گیلرمینا جاسو و همکاران	(۲۰۱۵)	عدالت توزیعی	نبود عدالت در اجتماع باعث دزدی‌های عظیم می‌شود و عدالت باعث مشارکت همه اقشار و انسجام در جامعه می‌گردد.
فولد و فلوریان	(۲۰۱۳)	آزادی قراردادی، عدالت قراردادی و نظریه حقوق قراردادی	اتفاق قرارداد به معنی اعمال آزادی و اختیار فردی است و قانون برای اعمال و حمایت از این آزادی است و پس از انعقاد قرارداد بر نقض و تخلف از آن عدالت جبرانی حاکم است به این مفهوم که نقض کننده قرارداد باید زیان‌های ناشی از تقصیر خود را جبران نماید.
ویاکیس، ای	(۲۰۱۲)	حقوق قراردادها و دلایل عدالت اجتماعی	توزیع (از عدالت اجتماعی) ایجاد می‌شود از ساختارهای اساسی جامعه و چنین ساختار اجتماعی هنگامی عادلانه است که توزیع منابعی که انجام می‌دهد برای اشخاص که موضوع آن جامعه هستند قابل توجیه و موجه باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر در پارادایم کیفی انجام گرفته و نوعی مطالعه با روش پژوهش تطبیقی است که با توجه به ماهیت فلسفی موضوع حاضر، بدیهی است که روش تحقیق از نوع تحلیلی- تطبیقی خواهد بود؛ و با استفاده از الگوی بردی اطلاعات موردنیاز پژوهش درباره عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری جمع‌آوری شده و به‌صورت مقوله‌های مجزا طبقه‌بندی و موردبررسی؛ تحلیل و مقایسه قرار می‌گیرد. این الگو شامل چهار مؤلفه به شرح ذیل می‌باشد: ۱- مرحله توصیف؛ ۲- مرحله تفسیر؛ ۳- مرحله هم‌جواری؛ و ۴- مرحله مقایسه

با توجه به روش پژوهش، جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد و مدارک و منابع مرتبط با موضوع موردبررسی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات با مراجعه به پایگاه‌های اینترنتی، مقالات، کتب، اسناد معتبر علمی و منابع الکترونیکی در این زمینه انجام شده است که ضمن بررسی عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و عدالت توزیعی از دیدگاه علامه جعفری و حیطه‌های مربوط به آن ذکر شده است.

یافته‌ها

در پژوهش حاضر عدالت توزیعی از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری موردبررسی قرار گرفت. در ابتدا به مسئله عدالت و بعد عدالت اقتصادی و در پایان عدالت توزیعی پرداخته شد؛ و عدالت توزیعی از این دو اندیشمند مورد واکاوی قرار گرفت و دلایل تربیتی آن موردبررسی قرار گرفت. حال پاسخ سؤالات پژوهش را موردنقد و بررسی قرار می‌دهیم.

سؤال اصلی:

مقایسه دیدگاه علامه جعفری و هنری ژيرو در زمینه عدالت توزیعی و دلالت های تربیتی آن چگونه است؟

سؤال ۱- دیدگاه هنری ژيرو در زمینه عدالت توزیعی چگونه است؟

ژيرو یکی از استادان مشهور تعلیم و تربیت انتقادی در جهان است و بر این باور است که زمین و منابع طبیعی به طور طبیعی متعلق به همه انسان ها هستند. ژيرو از دید انتقادی به مسائل نگاه می کند سعی دارد تا با ایجاد اتصال بین گفتمان های جدید مثل پساساختار گرایی، پست مدرنیسم، مطالعات فرهنگی و سیاست هویت و تفاوت، آن ها را در فضای گفتمان نژادی، جنسی، طبقه ای قرار دهد.

ژيرو معتقد است که دانش ها، ارزش ها و نگرش ها با روش گفتمان بهتر و روشن تر می شوند. در تعلیم و تربیت انتقادی، گفتگو روشی است که از طریق آن شاگردان در کلاس درس با استفاده از زبان (کلامی و غیرکلامی)، نماد و تصویر با هم پیوند می یابند و بر یکدیگر اثر می گذارند. بنابراین، گفتگوی مؤثر آموزشی می تواند با ایجاد فضای مشترک و ارتباط دوسویه بین فراگیران با یکدیگر و فراگیران با معلمان، زمینه دادوستدهای اجتماعی را برقرار سازد. این مهم در فرایند یاددهی-یادگیری زمینه تحول آفرینی را فراهم می سازد طبق این اصل، مربیان بایستی در جریان تعلیم و تربیت، گفتگو و بحث در بین همه شاگردان را وارد عمل تربیتی خود ساخته و با به کارگیری و تشکیل گروه های بحث به اشکال مختلف، زمینه لازم جهت شرکت همه شاگردان بدون توجه به نژاد و طبقه آن ها در زمینه بازاندیشی و طرح مسائل گوناگون ایجاد نمایند.

جدول ۲. مبانی و نوع عدالت توزیعی از نظر ژيرو

مبانی عدالت توزیعی از نظر ژيرو	ابزار گفتمان ژيرو	نوع نگاه ژيرو به مسائل
زمین و منابع طبیعی به طور طبیعی متعلق به همه انسان ها هستند	پساساختار گرایی، پست مدرنیسم	انتقادی
ایجاد فضای مشترک و ارتباط دوسویه بین فراگیران با یکدیگر و فراگیران با معلمان، زمینه دادوستدهای اجتماعی	زبان (کلامی و غیرکلامی)، نماد و تصویر	گفتمان

سؤال ۲- دیدگاه علامه جعفری در رابطه با عدالت توزیعی چه می باشد؟

علامه جعفری مفسر نهج البلاغه، فقیه، عارف، فیلسوف و مولوی شناس معاصر ایران و از بنیان گذاران حقوق بشر اسلامی و اعلامیه حقوق بشر در اسلام (اعلامیه قاهره) بود. علامه جعفری در تحلیل و تبیین عدالت با رویکرد اعتدالی معتقد است نظم هستی، عدالت را برای تنظیم حیات انسان ها در دو حوزه زندگی فردی و اجتماعی ضروری می داند. نزد وی هر «حرکت» و «تحول» و «شدن» که رشد و تعالی را در حیات اجتماعی در پی داشته باشد، متوقف بر عدالت است. علامه جعفری، عدالت را از عناصر و ضروریات حیات معقول انسان می داند. آنگاه عدالت در حیات اجتماعی تحت عنوان عدالت اجتماعی با حفظ معنای برابری در عین حال در معنای اعطای هر حقی به صاحبش به نحو برابر هم معنا می یابد و بر مبنای آن، هم همه افراد از حقوق برخوردارند و هم جامعه، خود دارای حقوق می باشد و به عبارت دیگر نزد علامه جعفری، عدالت در چارچوب اعتدالی نظام سیاسی اجتماعی در امور سیاسی اجتماعی و در چارچوب اعتدالی نظام اقتصادی و مالی اسلامی در امور اقتصادی دیده شده و هرگونه افراط و تفریط در آن به انحراف و سقوط جامعه و نظام حاکم بر آن می انجامد.

جدول ۳. مبانی و نوع عدالت توزیعی از نظر علامه جعفری

مبانی عدالت توزیعی از نظر علامه جعفری	نوع نگاه علامه جعفری به مسائل
نظم هستی، عدالت را برای تنظیم حیات انسان‌ها در دو حوزه زندگی فردی و اجتماعی ضروری می‌داند. هم همه افراد از حقوق برخوردارند و هم جامعه، خود دارای حقوق می‌باشد.	رویکرد اعتدالی

سؤال ۳- دلالت‌های تربیتی دیدگاه هنری ژيرو در زمینه عدالت توزیعی چه می‌باشند؟

طبق نظریه هنری ژيرو همه انسان‌ها به‌طور مساوی از خدمات دولتی برخوردارند و دولت باید مالیات و اجاره زمین‌های خود را برای خدمات عمومی صرف کند. به علت کمبود منابع و فرصت‌ها و ملاحظات اخلاقی و حقوق انسانی و بشری و برابری طلبی و لزوم دخالت انسان برای تعیین سرنوشت خود و ملاحظات و دلایل دیگر، اکنون عدالت توزیعی یک نیاز و ضرورت است و نه ادعایی صرفاً آرمانی و ایده‌آل گرایانه یا شعارگونه. ژيرو پیشنهاد مصادره تمام اجاره‌های گذشته و حال را نمود و ادعا کرد که این سیاست کل فقر و بحران‌های اقتصادی را که صرفاً ناشی از بورس‌بازی زمین است، از بین خواهد برد و این همان «مالیات واحد» است.

ژيرو معتقد است که پست مدرن ارائه‌دهنده یک گسست شدید با انقطاع از مدرنیته است او تعلیم و تربیت مرزی را پیشنهاد می‌کند که بسیاری از هدف‌های سنتی تعلیم و تربیت را طرد می‌کند به‌زعم ژيرو اگر اندیشه فلسفی از کنار مسائل و زبان اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها بگذرد محکوم به شکست است در این زمینه باید گفت که نخستین مانعی که در حال حاضر بر سر راه این هدف قرار گرفته به حاشیه راندن اجتماعی این گروه به‌واسطه نژاد پرستی و جنسیت گرایی است (شکاری و همکاران، ۱۳۹۲).

جدول ۴. مبانی دلالت تربیتی هنری ژيرو

مبانی دلالت تربیتی هنری ژيرو	اصول ژيرو
۱- همه انسان‌ها به‌طور مساوی از خدمات دولتی برخوردارند	اصول ژيرو
۲- به علت کمبود منابع و فرصت‌ها و ملاحظات اخلاقی و حقوق انسانی و بشری عدالت توزیعی یک نیاز و ضرورت است.	مالیات واحد
۱- تعلیم و تربیت باید فراتر از مرزها باشد	مدرنیته
۲- اندیشه فلسفی از کنار مسائل و زبان اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها بگذرد محکوم به شکست است	

سؤال ۴- دلالت‌های تربیتی دیدگاه علامه جعفری در زمینه عدالت توزیعی چه می‌باشند؟

دو مفهوم عدالت و آزادی، از مسائل اساسی فضای فکری - فرهنگی و سیاسی - اجتماعی ایران معاصر به شمار می‌روند و افکار چپ متمایل به سوسیالیسم و مارکسیسم و افکار راست متمایل به لیبرالیسم، هر یک از عدالت و آزادی، معانی خاصی را با مبانی متخذه اراده کرده و در این فضا ترویج داده‌اند. علامه جعفری نسبت به آن دو، موضع‌گیری کرده و تلاش نمود معانی رایج و مورد مطالبه قشرهایی از جامعه، معانی‌ای نیست که با مبانی دینی و سنت فلسفی اسلامی سازگاری داشته باشد؛ درعین حال، ضمن پذیرش و لزوم عدالت و آزادی و امثال آن برای زندگی سیاسی این دوره از تاریخ ایران، با مبنای جامعیت و کاملیت دین اسلام به ارائه آن نوع از معانی از آن‌ها برمی‌آید که هم در مطابقت با دستگاه اعتقادی اسلامی و مبانی نظری فلسفی باشد و هم اعتدالی از معانی افراطی فردگرایانه لیبرالیستی و تفریطی چپ گرایانه سوسیالیستی و مارکسیستی باشند. عدالت در این دوره در معنای لیبرالیستی آن و در اندیشه اصالت فردی و رویکرد فردگرایانه لیبرالیستی به معنای «برابری و تساوی حقوقی» ترویج یافته است.

علامه جعفری، عدالت را از عناصر و ضروریات حیات معقول انسان می‌داند. آنگاه عدالت در حیات اجتماعی تحت عنوان عدالت اجتماعی با حفظ معنای برابری درعین حال در معنای اعطای هر حقی به صاحبش به نحو برابر هم معنا می‌یابد و بر مبنای آن، هم همه افراد از حقوق برخوردارند و هم جامعه، خود دارای حقوق می‌باشد و به عبارت دیگر نزد علامه جعفری، عدالت در چارچوب

اعتدالی نظام سیاسی اجتماعی در امور سیاسی اجتماعی و در چارچوب اعتدالی نظام اقتصادی و مالی اسلامی در امور اقتصادی دیده‌شده و هرگونه افراط و تفریط در آن به انحراف و سقوط جامعه و نظام حاکم بر آن می‌انجامد.

علامه جعفری در تحلیل و تبیین عدالت با رویکرد اعتدالی معتقد است نظم هستی، عدالت را برای تنظیم حیات انسان‌ها در دو حوزه زندگی فردی و اجتماعی ضروری می‌داند. نزد وی هر عاملی که باعث رشد و تعالی را در حیات اجتماعی در پی داشته باشد، متوقف بر عدالت است. وی عدالت را حالتی از نفس می‌داند که به موجب آن، رفتار آدمی مطابق قوانین ضروری و شایسته در حیات فردی و اجتماعی رخ می‌دهد و نظر خود را متمایز از معنایی لیبرالیستی فردگرایانه ارائه می‌داند. علامه جعفری در مقابل عدالت اجتماعی، مفهوم ظلم را به معنای تعدی از قانون حیات می‌داند که از مصادیق بارز آن کاستن از ارزش کار و فعالیت، خفقان فکری، مدیریت‌های بدون شایستگی می‌باشند و هر حقی که پایمال شود، ظلم تلقی می‌شود.

علامه جعفری با ارائه الگوی «حیات معقول» به عنوان اصلی‌ترین هدف جامعه بشری، تربیت عقلانی را پرورش قوه تفکر انسان برای انتقال از حیات معمول به حیات معقول می‌داند که از طریق دو روش، یعنی علم و دین امکان‌پذیر است. در این زمینه، نظام تعلیم و تربیت باید با رویکردی مبتنی بر عقلانیت به هر دو روش در حد اعتدال پردازد و با ارائه راهکارهای اثربخش به تعمق معرفت افراد همت گمارد و با بهره‌گیری از حس کنجکاوی و تقویت روح پرسشگری در متعلمان، مقدمات تحقیق فکر «حیات معقول» را در جامعه فراهم آورد. آنچه در حیات معقول مهم تلقی می‌شود تعلیم و تربیت ما در حال حاضر رواج دارد، این است که نظام تعلیم و تربیت ما در حال حاضر به جای اینکه در دانش‌آموز، حس کنجکاوی و روح پرسشگری را تقویت کند و در برنامه‌ریزی‌های خود رویکرد مبتنی بر عقلانیت را مورد توجه قرار دهد با توجه به اصول، اهداف و روش‌هایی که دارد، فراگیر را بیشتر به این سمت و سو می‌برد که از پرورش قوه تفکر خود کمتر استفاده کند. با توجه به اینکه علامه جعفری به عنوان فیلسوفی تأثیرگذار در نظام فرهنگی و تربیتی ما مطرح است، ضرورت دارد علامه جعفری با ارائه الگوی «حیات معقول» به عنوان اصلی‌ترین هدف جامعه بشری، تربیت عقلانی را پرورش قوه تفکر انسان برای انتقال از حیات معمول به حیات معقول می‌داند که از طریق دو روش، یعنی علم و دین امکان‌پذیر است. در این زمینه، نظام تعلیم و تربیت باید با رویکردی مبتنی بر عقلانیت به هر دو روش در حد اعتدال پردازد و با ارائه راهکارهای اثربخش به تعمق معرفت افراد همت گمارد و با بهره‌گیری از حس کنجکاوی و تقویت روح پرسشگری در متعلمان، مقدمات تحقیق فکر «حیات معقول» را در جامعه فراهم آورد. آنچه در حیات معقول مهم تلقی می‌شود، عقل و فعالیت عقلانی آدمی است (محمودی، ملکی، ۱۳۹۴). از دیدگاه علامه، عقل شعاعی از پرتوی لایزال الهی است و شوق و عشق فراوانی به بازگشت به سوی آن پرتو دارد و این خود طبیعی ماست که عقل را در قلمروی ماده و مادیات محصور می‌سازد و آن را به صورت وسیله‌ای برای سودجویی و تنازع بقا برای وسعت دادن موقعیت خود در زندگانی قرار می‌دهد. از دیدگاه ایشان برای نجات عقل باید آن را قربانی عشق الهی کنیم و این به آن معنا نیست که عقل را از دست بدهیم بلکه به دلیل تقوی و واقع بینی، نورانیتی به دست بیاوریم که قیافه اصلی و الهی عقل را به ما نشان بدهد (جعفری، ۱۳۶۳، ج ۷: ۲۵۹)؛ بنابراین برای انسانی که هدف نهایی تربیت عقلانی آن قرار گرفتن در جاذبه کمال برین است، غلبه عقل بر هوای نفس ضروری است و باید هدف قرار بگیرد و زمانی عقل می‌تواند هوی و هوس را مهار کند که با ایمان اشباع‌شده باشد علامه معتقد است در این

گسيختن تدريجي از احساسات، اگر تعليم و تربيت صحيح به تقويت فعاليت‌هاي عقلاني فرزند نپردازد، نوعي احساس پوچي و بي‌اهميتي زندگي در درون او بروز مي‌کند. يك مثال مهم براي حساسيت مرحله انتقال از احساسات خام به تعقل، اين است که بسياري از فرزندان، ممکن است در دوران احساسات مقداري از اصول و قواعد ارزش انساني و الهي را تنها بر مبناي احساسات بفهمند و بپذيرند زندگي خود را بر مبناي آن قرار بدهند؛ سپس با شروع تدريجي دوران تعقل، همه آن اصول و قواعد را بي‌اساس تلقی کنند علامه جعفری می‌نويسد: انسان‌ها از همان لحظه ولادت از جهات هوش، فهم و حافظه تفاوت‌هايی دارند. بعضی بسيار تيزهوش و در حد نبوغ و برخی در پايين‌ترين مراحل هوش و به‌اصطلاح کودن هستند. در بين اين دومرتبه هم مراتب فراواني وجود دارد. رفتار اوليا و مربيان برنامه‌هاي تربيتي و توقعات آن‌ها، نسبت به همه دانش‌آموزان نمی‌تواند يکسان باشد؛ بنابراین، بايد دانش‌آموز قبلاً شناسايی، و طبق استعدادهاي او برايش برنامه‌اي تنظيم گردد تا استعدادهاي طبيعي او هدر نرود و چيزی فوق طاقت بر او تحميل نگردد طبيعت آدمی دارای احساسات و عواطف متنوعی می‌باشد. اين پديده‌ها با نظر به انگيزه‌ها و نتايج و ماهيتی که دارند، مشمول قوانين معینی هستند، تخلف از آن قوانين، ستم و رفتار مطابق آن‌ها عدالت است. وجدان و جاذبه‌هاي اخلاق با نظر به ابعادی که دارند، پيرو قوانين ثابتی هستند، رفتار مطابق آن‌ها عدالت و انحراف از آن‌ها، يا بي‌توجهی در برابر آن‌ها ستم و ستمکاری می‌باشد. زندگي اجتماعي انسان‌ها دارای قوانين و مقرراتی است که برای امکان‌پذير بودن آن زندگي و بهبود آن، وضع شده‌اند، رفتار مطابق آن قوانين عدالت و تخلف از آن‌ها يا بي‌توجهی در برابر آن‌ها ظلم است. (محمودی و ملکی، ۱۳۹۴).

جدول ۵. مباني دلالت تربيتي علامه جعفری

اصول علامه جعفری	مباني دلالت تربيتي علامه جعفری
عدالت اجتماعي	عدالت در چارچوب اعتدالي نظام سياسي اجتماعي در امور سياسي اجتماعي و در چارچوب اعتدالي نظام اقتصادي و مالي اسلامي در امور اقتصادي می‌باشد و هرگونه افراط و تفریط در آن به انحراف و سقوط جامعه و نظام حاکم بر آن می‌انجامد.
حيات معقول	نظام تعليم و تربيت بايد با رویکردی مبتني بر عقلانيت در حد اعتدال بپردازد و با ارائه راهکارهاي اثريخش به تعمق معرفت افراد همت گمارد
کمال برين	غلبه عقل بر هوای نفس ضروري است و بايد هدف قرار بگيرد و زماني عقل می‌تواند هوی و هوس را مهار کند که با ايمان اشباع شده باشد

سؤال ۵- تفاوت‌هاي دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری در زمینه عدالت توزيعی کدام‌اند؟

علامه جعفری عدالت و آزادی را بر مبناي جامعيت و کامليت دين اسلام می‌داند که هم در مطابقت با دستگاه اعتقادی اسلامي و مباني نظری فلسفی باشد و هم اعتدالی از معانی افراطي فردگرایانه ليبراليستی و تفریطي چپ گرایانه سوسياليستی و مارکسيستی باشند.

از نظر ژيرو مالکيت عام نداريم و تنها مالکيت خصوصي بايد موردحمایت واقع شود؛ و دولت عوايد حاصل از اجاره‌ها را صرف خدمات عمومی کند تا از همه حمایت شود. عدالت توزيعی در نظر ژيرو يك مفهوم فرا دينی است و به‌هیچ‌عنوان آن را از آموزه‌های دينی برداشت نمی‌نماید.

از دیدگاه علامه جعفری گرایش به عدالت و تطبيق روش بر عدالت (يعنی رفتار مطابق قانون) ممکن است چند علت داشته باشد. يك علت اين است که حوادث و رویداد روزگاران و عوامل جبری کاری کند که انسان دائماً مطابق قانون رفتار کند، مانند اين‌که همه گونه اختيار را از او سلب کنند و بگویند همین راه را بايد بروی و بگویند اين حرکت و اين رفتار مطابق قانون که عدالت

ناميده می‌شود، يك اثر خشك مطابق با آن رفتار است، ولی داخل در محدوده ارزش‌ها نخواهد بود. زیرا این اختیار در كار نبوده است. دیدگاه علامه جعفری در مورد عدالت حضرت علی این بود اگر عدالت علی بن ابی‌طالب (ع)، از روی عوامل جبری می‌بود، در طول این چهارده قرن این‌همه عشق انسان‌های پاک را به خود جذب نمی‌کرد. عمل و رفتار او در مسیر عدالت از روی اراده و اختیار انجام می‌گرفت، بلکه او عدالت مجسم بود. در طول زمان دنیاپرستان و قدرت‌محوران، برای حفظ قدرت خود در طول چندروزه دنیا، با علی بن ابی‌طالب (ع) مخالفت‌ها کردند، اما نشد که نشد. اگر خداوند بخواهد کسی را بزرگ کند هیچ‌کس تاب مقاومت ندارد همچنان که اگر بخواهد کسی را زمین بزند هیچ‌کس یارای ایستادگی نخواهد داشت، زیرا اراده خالق هستی در كار است. هزاران اتهام به علی بن ابی‌طالب (ع) روا داشتند تا بدانجا که گفتند «نماز نمی‌خواند» و خواستند عدالتش را مخفی کنند، اما خدا خواسته که او را بلند مرتبه گرداند. عدالت او، حيله‌گری و مکرپردازی رو به صفتان تاریخ نبوده که در میدان تنازع بقاء، برای زنده ماندن، عدالت بورزد (نهج البلاغه، ۷۰). همان طور که در مباحث گذشته اشاره شد، گروهی از شهروندان به سبب ناتوانی‌های جسمی یا ذهنی قادر به فعالیت و کار نبوده و در امر معاش خود با مشکلاتی مواجه‌اند؛ همچنین دسته دیگری از افراد هرچند در عرصه فعالیت‌های اقتصادی مشارکت دارند، اما درآمد آنان در تأمین تمام نیازمندی‌های معیشتی کفایت نمی‌کند؛ نظام توزیع اسلامی در حل مشکلات معیشتی این قشر از جامعه، با در نظر گرفتن عنصر «نیاز» وارد شده و آنان را در مرحله دیگری از توزیع که اندیشمندان آن را توزیع مجدد ثروت و درآمد نامیده‌اند، سهم دانسته است. بینش اقتصادی اسلام، مالکیت حقیقی بر همه اشیا از جمله بر انسان و اموال او را از آن خداوند دانسته و تمامی ثروت‌ها را امانتی از سوی حق تعالی در دست بشر به حساب آورده است. علامه جعفری در مورد عدالت توزیعی دیدگاه حضرت را در پیش گرفته که بیت‌المال به عنوان یکی از نهادهای مهم اقتصادی اسلام نقش مهمی در اقتصاد بخش عمومی بر عهده دارد و توزیع عادلانه آن می‌تواند باعث ایجاد تحرک و نشاط اقتصادی با توازن و رفاه و عمومی و اجتماعی در همه بخش‌ها و اقشار جامعه گردد و همان‌طور که حضرت علی برای هر چیزی برای عدالت سعی و تلاش خود را می‌کرد تا حد الامکان از عدالت که عدالت توزیعی حتی در مسایل تقسیم غنائم جنگی از عدالت و مساوات را به خرج می‌برد تا عدالت در هر زمینه‌ای به صورت کامل انجام شود دیدگاه علامه جعفری هم در این دیدگاه با حضرت علی که پیرو حضرت علی بوده است همسو است (واحدی و همکاران، ۱۴۰۲).

جدول ۶. تفكرات علامه جعفری و هنری ژيرو

هنری ژيرو	علامه جعفری
تلاش برای روشنگری در زمینه نظریه‌ی مقاومت و مبارزه با سلفه	اصل حیات شایسته
پرداختن به نقش معلمان به عنوان روشنفکران تغییردهنده و توجه به روشنفکری عمومی	اصل کرامت انسانی که به کرامت ذاتی و کرامت ارزشی عالی تقسیم می‌شود
کارهای فرهنگی بر روی فرهنگ عمومی	اصل تعلیم و تربیت
مسایل خارج از تعلیم و تربیت و مرتبط با آن در رشته‌های دیگر مثل مطالعات فرهنگ کودکان، سینما و نقد تلویزیون و نو محافظه‌کاری.	اصل آزادی مسئولانه
	اصل تساوی همه افراد در برابر قانون

جدول ۷. دیدگاه علامه جعفری و هنری ژيرو درباره عدالت توزیعی

دیدگاه علامه جعفری	دیدگاه هنری ژيرو
طبیعت آدمی دارای احساسات و عواطف متنوعی می‌باشد. این پدیده‌ها با نظر به انگیزه‌ها و نتایج و ماهیتی که دارند، مشمول قوانین معینی هستند، تخلف از آن قوانین، ستم، و رفتار مطابق آن‌ها عدالت است.	ژيرو بر این باور است که زمین و منابع طبیعی به‌طور طبیعی متعلق به همه انسان‌ها هستند.
وجدان و جاذبه‌های اخلاق با نظر به ابعادی که دارند، پیرو قوانین ثابتی هستند، رفتار مطابق آن‌ها عدالت و انحراف از آن‌ها، یا بی‌توجهی در برابر آن‌ها ستم و ستمکاری می‌باشد.	او معتقد است که دولت باید از اجاره زمین و درآمد حاصل از آن برای تأمین هزینه‌های خدمات عمومی استفاده کند تا بتواند به‌صورت عادلانه از همه حمایت کند.
زندگی اجتماعی انسان‌ها دارای قوانین و مقرراتی است که برای امکان‌پذیر بودن آن زندگی و بهبود آن، وضع شده‌اند، رفتار مطابق آن قوانین عدالت و تخلف از آن‌ها یا بی‌توجهی در برابر آن‌ها ظلم است.	بر اساس نظریه ژيرو تنها مالکیت خصوصی بر روی زمین و محصولات آن است که باید مورد حمایت قرار بگیرد.
وی بر این باور است که توزیع عادلانه باید بر اساس نیازها و توانایی‌های افراد باشد.	طبق پیشنهاد وی مصادره تمام اجاره‌های گذشته و حال را نمود و ادعا کرد که این سیاست کل فقر
علامه جعفری معتقد است دولت باید از مالیات‌گذاری مناسب و توزیع درآمدها حمایت کند تا نیازمندان حمایت شوند.	و بحران‌های اقتصادی را که صرفاً ناشی از بورس‌بازی زمین است، از بین خواهد برد و این همان «
وی بر این باور است که توزیع ثروت باید بر اساس اصول اسلامی صورت گیرد تا عدالت اجتماعی برقرار شود.	مالیات واحد است

سؤال ۶- مشابهت‌های دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری در زمینه عدالت توزیعی کدامند؟

از دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری حاکمان وظیفه خود را جهت تحقق توزیع عادلانه، امکانات و ثروت‌ها را به نحو برابر بین تمام اعضای جامعه با هر موقعیتی اعم از فقیر و غنی، فعال و غیرفعال، مفید به حال اجتماع و غیرمفید و ... تقسیم می‌کنند یا در امر توزیع عادلانه مقدار نیازمندی افراد یا میزان کار مفید هر فرد را ملاک قرار دهند.

در میان دیدگاه‌های ژيرو و علامه جعفری در چندین باب تشابه نسبی و در چندین جا نیز تفاوت دیده می‌شود. آرای ژيرو بیشتر وابسته به اصول لیبرالیسمی و انتقادی بوده و آرای علامه جعفری منبعث از اصول اسلامی می‌باشد. تفاوت ماهوی در بنیان‌های ارزشی این دو نفر موجب آن می‌گردد که ما برای نقاط تشابه از لفظ نسبی بهره بگیریم.

جدول ۸. مشابهت‌های دیدگاه هنری ژيرو و علامه جعفری در زمینه عدالت توزیعی

دیدگاه هنری ژيرو	دیدگاه علامه جعفری
حاکمان وظیفه خود را جهت تحقق توزیع عادلانه، امکانات و ثروت‌ها را به نحو برابر بین تمام اعضای جامعه با هر موقعیتی اعم از فقیر و غنی، فعال و غیرفعال، مفید به حال اجتماع و غیرمفید و ... تقسیم می‌کنند.	حاکمان وظیفه خود را جهت تحقق توزیع عادلانه، امکانات و ثروت‌ها را به نحو برابر بین تمام اعضای جامعه با هر موقعیتی اعم از فقیر و غنی، فعال و غیرفعال، مفید به حال اجتماع و غیرمفید و ... تقسیم می‌کنند.
نظام توزیع اقتصادی، از سه بخش مهم تشکیل شده است. وضعیت موجود در قبل از توزیع باید متضمن برابری آزادی‌ها و امکانات اولیه باشد؛ در توزیع، باید نسبت‌های توزیعی برحسب شایستگی و انصاف و استحقاق باشد و هرکس بنا بر لیاقت و مشارکتش در تولید، سهمی داشته باشد.	نظام توزیع اقتصادی، از سه بخش مهم تشکیل شده است. وضعیت موجود در قبل از توزیع باید متضمن برابری آزادی‌ها و امکانات اولیه باشد؛ در توزیع، باید نسبت‌های توزیعی برحسب شایستگی و انصاف و استحقاق باشد و هرکس بنا بر لیاقت و مشارکتش در تولید، سهمی داشته باشد.
پس از توزیع اگر عده‌ای بنابر ضعف‌های خدادادی و طبیعی و حتی موانع غیرطبیعی و دست‌ساز بشر در سطح معیشتی نازلتری نسبت به باقی افراد جامعه قرار گرفتند بایستی با استفاده از باز توزیع، به کمک آنان شناخت و یک تعادل و توازن نسبی را در سطح عمومی حکمفرما نمود.	پس از توزیع اگر عده‌ای بنابر ضعف‌های خدادادی و طبیعی و حتی موانع غیرطبیعی و دست‌ساز بشر در سطح معیشتی نازلتری نسبت به باقی افراد جامعه قرار گرفتند بایستی با استفاده از باز توزیع، به کمک آنان شناخت و یک تعادل و توازن نسبی را در سطح عمومی حکمفرما نمود.
در امر توزیع عادلانه مقدار نیازمندی افراد یا میزان کار مفید هر فرد را ملاک قرار دهند.	در امر توزیع عادلانه مقدار نیازمندی افراد یا میزان کار مفید هر فرد را ملاک قرار دهند.
آرای ژيرو بیشتر وابسته به اصول لیبرالیسمی و انتقادی بوده	آرای علامه جعفری منبعث از اصول اسلامی می‌باشد.

طبق تحقیق همه پژوهشگران در حیطه عدالت توزیعی هدف از عدالت توزیعی کاهش نابرابری در جامعه است.

طبق نظر واعظی (۱۴۰۰) هر تلقی‌ای از عدالت توزیعی گونه‌ای نظریه عدالت اجتماعی است، اما برخی نظریه‌ها در باب عدالت اجتماعی را نمی‌توان به عدالت توزیعی فروکاست؛ و همه عدالت توزیعی در عدالت اجتماعی نمی‌گنجد. همچنین طبق پژوهش قلیچ (۱۳۹۸) راولز معتقد بود که توزیع امکانات اولیه به‌خصوص آزادی‌های اساسی باید به‌طور برابر صورت گیرد. وی نابرابری‌های توزیعی را به دو شرط دریافت به میزان تلاش مشاغل و توزیع به نفع پایین‌ترین طبقات موردپذیرش می‌داند. از سوی دیگر شهید مطهری نظام توزیع در سه مرحله توزیع برابر امکانات اولیه، توزیع متناسب با استحقاق افراد در درآمد به وجود آمده و باز توزیع دارائی‌ها به‌منظور ایجاد توازن اجتماعی را مطرح نموده‌اند. دراین‌بین طبق پژوهش جمشیدی‌ها از نظر متفکران اسلامی عدالت فقط مختص این دنیا و مادی نیست و به دنیای دیگر نیز تعلق دارد. همچنین طبق تحقیق پژوهشگران خارجی نیز هدف از عدالت توزیعی یکسانی در نابرابری درآمد و ثروت می‌باشد. طبق رویی روا (۲۰۲۴) عدالت توزیعی را از نگاه غرب بررسی می‌-

کند که سودگرایی، لیبرالیسم و کمونیتاریسم سه دیدگاه متفاوت از عدالت توزیعی را نشان می دهند، اما سعی می کنند مشکل یکسانی، یعنی نابرابری درآمد و ثروت را حل کنند؛ و طبق پژوهش بایور (۲۰۱۵) عدالت توزیعی که مربوط به روابط با دولت است ما را از عدالت جبرانی باز داشته است و عدالت جبرانی را فراموش کرده ایم، عدالتی که بر روابط بین افراد حاکم است و این فراموشی را اشتباه بزرگ فلسفی می دانند که زیان بار است. چنین اشتباهی موجب می شود ما انسان ها را بیشتر به عنوان فردی از مجموعه تصور کرده فردیت افراد را فراموش کنیم و دولت را مهم تر و مسلط تر سازیم. در مجموع عدالت توزیعی برای کاهش دزدی و اختلاس و توزیع عادلانه ثروت در بین همه اقشار جامعه می باشد.

منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- ادبی چرمی، علی؛ ادبی چرمی، حسین. (۱۴۰۰). مفهوم کاوی حقوق حلال با تأکید بر مفهوم عدالت توزیعی. مجله پژوهشنامه حلال، ۴، ۱-۳.
- جمشیدی ها، غلامرضا؛ فروشانی دیباجی، شکوه (۱۳۹۴). عدالت از دیدگاه فارابی و ابن خلدون. فصلنامه علمی پژوهشی نظریه اجتماعی متفکران مسلمان، ۱۵(۱)، ۱۰.
- حاجی زاده، محسن و همکاران (۱۴۰۰). عدالت توزیعی در رویکرد اقتصادی امام علی عدالت توزیعی در رویکرد اقتصادی امام علی. فصلنامه علمی پژوهش های نهج البلاغه، ۲۲، ۱۵-۳۲.
- حسینی بهشتی، سید علیرضا (۱۳۹۹). گستره محدود نظریه های عدالت توزیعی. سایت علیرضا بهشتی.
- شریف زادگان، محمد حسین (۱۳۸۶). پژوهشی تحت عنوان "راهبردهای توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی. مجله رفاه، ۶، ۱۸-۲۲.
- صادقی ملیحه (۱۳۹۵). تبیین اندیشه هنری ژيرو و پیامدهای آن در عدالت آموزشی، کنفرانس بین المللی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱.
- علاسوند، فریبا. (۱۳۹۶). معیار نابرابری در تعریف عدالت: امری فلسفی یا کلامی؛ بررسی دیدگاه علامه طباطبایی درباره تفاوت حقوقی مرد و زن. مطالعات جنسیت و خانواده، ۴(۲)، ۱۱-۲۰.
- علیون، کاظم؛ خیراله، سراجی. (۲۰۲۴). تحقق عدالت توزیعی با رویکرد هوش انسانی یا هوش مصنوعی. حقوق فناوری های نوین.
- عیوضلو، حسین. (۱۳۹۰). نظریه اسلامی عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی. قم: بنیاد پژوهش های الگوی اسلامی پیشرفت.
- فتحانی، علی (۱۳۸۸). عدالت اقتصادی و راهبردهای مبتنی بر مفهوم، ماهنامه اقتصادی بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی، ۸۹-۹۰، ۶۲.
- قلیچ، وهاب (۱۳۸۹). دولت اسلامی و نظام توزیع درآمد، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۲). نظری به نظام اقتصادی اسلام. چاپ دهم. تهران: انتشارات صدرا
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۷). مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی. تهران. صدرا.
- نوراحمدی، محمد جواد (۱۳۹۲). کتاب مالکیت، عدالت و رشد در تحول اندیشه های اقتصادی. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- هادوی نیا، علی اصغر. (۱۳۹۹). معیارهای عدالت توزیعی از دیدگاه قرآن کریم.
- واحدی، مریم، و غریبی ممسنی، فریده. (۱۳۹۴). واکاوی اصول و روش های تربیت اخلاقی از منظر علامه محمدتقی جعفری. مطالعات اخلاق کاربردی (اخلاق)، ۵(۱۹) (پیاپی ۴۱)، ۸۳-۱۰۶.
- واعظی، احمد. (۱۴۰۰). عدالت اجتماعی و نسبت آن با عدالت توزیعی. علوم سیاسی، ۲۴(۹۵)، ۷-۲۴.
- یوسفی، احمدعلی (۱۳۸۶). نظام اقتصاد علوی، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، ص ۹۰-۹۴.
- Beaver, A. (2013). *Forgotten Justice Forms of Justice in the History of Legal and Political Theory*. first ed, Oxford university press.
- Guillermina, J., Clara, S., Kjell, Y. (2015). *DISTRIBUTIVE JUSTICE* Törnblom New York University, University of Haifa, ETH Zurich.

- Jimenez, M. (2017). "Distributive Justice and Contract Law: a Hohfeldian analysis". Florida state University Law review. 43, 1257- 1305.
- Magnan, M. (2017). What is a Modern Law of Contracts, ERCL, 13(4), 376–388.
- Milan, Z. (2023). Distributive justice revisited in a comparative setting: the fairness of wages in OECD countries and modalities of society, 4(6), 88-99.
- Nitya Nand, P., Mukti, J. (2022). A Comparative Study Of Theory Of Justice: In Reference To Rawls And Nozick. Journal of Positive School Psychology, 1-10.
- Rodl, F. (2013). Contractual freedom, Contractual Justice, and Contract Law theory, 76 Law and Contemporary Problems, 57-70
- Ruoyu, Y. (2024). Comparative view of Sandel's Distributive Justice Theory: Based on the Marxist Principle of Distributive Justice. Academic Journal of Science and Technology, 10(3), 203-207
- Shleifer, A., & Robert, W. (1998). The Grabbing Hand: Government Pathologies and Their Cures (Cambridge, MA: Harvard University Press).
- Smith, J. W. (2005). Economic Democracy: The Political Struggle for the 21st century. Radford, VA: Institute for Economic Democracy Press
- Smith, J.W. (2007). Money: A Mirror Image of the Economy. the Institute for Economic Democracy Press.
- Voyiakis, E. (2012). Contract Law and Reasons of Social Justice, Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 2, 393-416
- Young, I. (1990). Justice and the Politics of Difference) New Jersey: Princeton University Press.